

לדופקי בתשובה

בס"ד
עשיק פר' בהעלותך
שנת תשי"ע לפ"ק
שנה ח'
[כל הזכויות שייכות]

הערות הארות יתקבלו בתשרי
אצל העורך הר' שלמה דוד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
07727197313
המחבר: חברת "ניגול תורה"
שערי בימה"ד דחסידי בעלזא
(קיליס דר) לונדון י"ד
בנשיות: ק"ק מנחם אהרן שליט"א

שאלה. התחיל לברך ברכה וזכר שכבר בירך באיזה אופן יכול לתקן מה שהתחיל.

תשובה.

[א]. אם נזכר אחר שאמר השם, יסיים 'למדני חוקיך'.

[ב]. נזכר לאחר שהתחיל תיבת אלוקינו אך עוד לא סיים התיבה [שלא אמר 'נו'], יסיים 'ישראל אבינו מעולם ועד עולם'. ואח"כ יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

[ג]. נזכר לאחר שאמר אלוקינו לא יסיים הברכה רק יפסיק באמצע, [וזה עדיף ממה שייסיים הברכה, שהרי אם יסיים יברך ברכה לבטלה].

ואח"כ יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכן הדין כשנזכר לאחר שכבר גמר הברכה שיאמר בשכמל"ו. (וע"ע בפנים התשובה אות ב' אי אמירת בשכמל"ו היא תיקון גמור להברכה שבירך עד שלא יצטרך לעשות תשובה).

[ד]. בשכמל"ו – לכתחילה יש לאמרה תיכף אחר שבירך הברכה לבטלה, אמנם בדיעבד יכול לאמרה גם אחר שהפסיק.

האיסור לברך ברכה שאינה צריכה – ואם היא דאורייתא או דרבנן – ודעת הרמב"ם בזה

א) בגמ' ברכות (דף ל"ג ע"א) "כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא". ובמס' תמורה (דף ד') איתא דהמוציא שם שמים לבטלה עובר בעשה דאת ה' אלוקיך תירא.

והנה דעת רוב ראשונים דהאיסור לברך ברכה שאינה צריכה אינה רק מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא היא. ודעת הרמב"ם – כפי הבנת רוב אחרונים – הוא דאיסורה מן התורה. אמנם לדעת כמה אחרונים גם להרמב"ם אינה רק איסור דרבנן, והאריך בנושא זה בהבאת כל הדיעות והשיטות בשדי חמד (מערכת הבי"ח, ובפאת השדה שם סי' י"ב), והגאון הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א חיבר ספר שלם בשם "ברכת יעקב" לבאר דשיטת הרמב"ם היא דברכה שאי"צ היא רק דרבנן.

ולשון השו"ע הוא (בס"ו רט"ו סעי' ד'): "כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן". וכתב המג"א דהמחבר סבירא ל' כדעת הרמב"ם דאיסורה הוא מן התורה. [וראה בס' ברכי נפשי להגר"ח סופר (סי' ו') שהאריך בזה ומסיים: הרי לך יותר מעשרים נביאים מגדולי גאוני בני ספרד שעם היותם נמשכים אחרי פסקי מרן השלחן ערוך ז"ל כולם כתבו להדיא שאיסור ברכה שאינה צריכה אינו אלא מדרבנן, ואף לא אחד מהם זכר על דל פשתיו שדעת מרן ז"ל שאיסור ברכה שאינה צריכה מן התורה, והיתכן כזאת, אלא בודאי הגמור כל הנך עשרים רבירי ז"ל סוברים שגם דעת מרן השלחן ערוך ז"ל כן שאיסור ברכה שאינה צריכה אינו אלא מדרבנן והכי נמי סבירא ליה לגאון מהר"ש הלוי ז"ל וכו'. וראה עוד בספרו ברכת יעקב הנ"ל].

ואיך שיהיה כתב בשעה"צ (סקב"א) דלכו"ע איסורה היא חמור יותר משאר איסורין כיון דאסמכתוהו א"ל תשא' שהלאו הוה חמיר משאר לאוין כדא' בשבועות ל"ט עיי"ש דחשיב לה בגודל חומרה כחייבי כריתות ומיתות ב"ד וגם גודל עונשה עיי"ש בגמרא לכך אפילו ספיקה חמור משאר ספיקי דרבנן.

התחיל לברך ברכה שאי"צ האופנים שיכול לתקן

ב) ולענין אם התחיל לברך ברכה שאינה צריכה ונזכר באמצע, כתב המחבר בס"ו ר"ו סעי' ו', דאם עדיין לא אמר תיבת 'אלוקינו' יסיים ויאמר למדני חוקיך, ומקורו ברא"ש בשם י"א.

ומ"מ ע"י במג"א (סי' קל"ה סק"ח) שכתב שאם כבר בירך ישראל על התורה ואמר בא"י ואח"כ כנס כהן אינו פוסק דאינו נכון לומר למדני חוקיך, ופי' במחנה"ש משום שלא הביאו הרא"ש אלא בשם י"א, ומבואר מזה דאינו תקנה גמורה, ואע"ג דמותר לומר פסוק בא"י למדני חוקיך, צ"ל דגרע הכא מכיון שאמרו תחילה בכונת ברכה.

ג) וכתב בצל"ח (ברכות דף ל"ט) וז"ל: "ואני מוסיף על דברי רבינו הרא"ש שאפי' כבר התחיל לומר ג"כ אלוקינו ואם לא גמר כל המלה ואמר רק אלקי ואלא סיים 'נו' יאמר ישראל אבינו מעולם ועד עולם שהוא פסוק בדברי הימים (א') ויברך דוד וגו' ויאמר דוד ברוך אתה ה' אלקי ישראל אבינו מעולם ועד עולם. ונראה דאעפ"כ יאמר ג"כ אח"כ בשכמל"ו כי אולי אין זה דומה לברוך אתה ה' למדני חוקיך שהוא פסוק שלם אבל בא"י אלקי ישראל וגו', אין זה התחלת הפסוק כי הוא מתחיל "ויברך דוד" ע"כ. והעתיקו דבריו הקיצור שו"ע (סי' ס"ו אות ד') והכה"ח (סי' ר"ו סקמ"ד), ועי' גם במאמר מרדכי (סי' ר"ו סק"י) ובשו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' ז'). [ולשון החיי אדם (בכלל ה' ס"א) בזה אינם מובנים כ"כ, וכבר העירו עליו בספרי זמנינו ראה בספר ציצית הלכה פסוקה (סי' ח' הערה 145), שגיאות מי יבין (סי' כ"א הע' ע"ו) ובס' עזר ישראל (ח"א סי' ב' בירורים נט) ע"ש].

בשכמל"ו – מקורו – ואם היא תיקון גמור להברכה

ד) ואם כבר גמר הברכה כתב המחבר שם דיאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומקורו הוא מדברי הרמב"ם בפ"ב מהל' שבועות (ה"א) שכתב "אם טעה בלשון והוציא שם לבטלה ימהר מיד וישבה ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה". [ועי' בשו"ת יין הטוב (או"ח סי' ל"ג) ובס' בנין שלום (על סי' ר"ו סעי' ו') שדנו בכה"ג אם צריך לאומרו בלחש].

והנה מלשון הרמב"ם משמע שאמירת בשכמל"ו היא תיקון גמור להזכרה לבטלה, והיינו שנעשה כאילו לא הזכיר לבטלה, שכתב "כדי שלא להוציא ש"ש לבטלה" ובפ"ד מהל' ברכות כתב "כדי שלא יזכר לבטלה". וכתב בס' פתחי הלכה (פ"א הע' 40) דכן מבואר מלשון הירושלמי ברכות פ"ו ה"א "שלא להזכיר ש"ש לבטלה".

אמנם מלשון המחבר משמע לכאור' דאינו תיקון גמור אלא כעין תשובה, שהרי כתב "וצריך לומר ברשכמל"ו על שהוציא ש"ש לבטלה", דמשמע דהי' כאן הוצאת ש"ש לבטלה, ולכן צריך לומר בשכמל"ו כדי לכפר על העבירה, אבל לא שהיא מתקן.

ובדברי האחרונים מצינו מחלוקת בזה, דעי' בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קכ"ב) ובשו"ת תפארת נפתלי (או"ח סי' כ') שדייקו מדברי המחבר כמש"כ דאינה רק כפרה ולא תיקון, [וכ"כ גם ביתר ביאור הגר"א ווייס בס' זכרון צהר – אהל ברוך].

ומאידך, בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סוף סי' ט') כתב דמשמעות הפוסקים שאם אמר בשכמל"ו אחר ברכה שאינה צריכה אין צריך עוד שום תיקון דלא חטא כלל בהוצאת שם שמים לבטלה, וכ"כ בזכור לאברהם (ח"א אות ת' עמ' קכ"ט ע"ב), וע"ע בזה בשלחן הטהור (סי' ר"ט הל' ו') שו"ת תורת יקותיאל (או"ח סי' ט"ז) ושו"ת אבני צדק (או"ח סי' ט"ז). וע"ע בדע"ת מה שציינן לדברי החיד"א בנחל קדומים פ' קדושים עה"פ ולא תשבעו בשמי טעם עפ"י סוד לאמירת בשכמל"ו אחר ברכה לבטלה, ועי' גם בס' בנין שלום (עמוד ש"ב הערה ה').

י"ל"ע מה מוסיף לנו תיבות בשכמל"ו על ברכה שאי"צ

ה) הקשה החת"ו"א (הל' ר"ה סי' קל"ז אות ו') דצ"ע מה מוסיף לנו בשכמל"ו על ברכה שאי"צ, דבשלמא מזכיר שם שמים לבטלה ודאי מתקן במה שאומר ברוך שם, אבל מברך ברכה שאינה צריכה נהי דאין כאן חיוב מ"מ שפיר יש בה הודאה שהרי מברך ומודה ל' על הלחם שברא בעולם וכיו"ב, ומה תיקן באמירתו ברוך שם יותר מזה שאמר ברוך שמו בתחלתו, וע"כ צ"ל דכיון דמדרבנן אסור ברכה שאינה צריכה תקנו בזה להראות שזה אסור ולהחשיבו כמוציא שם שמים לבטלה, ע"ש.

להסמיך אמירת בשכמל"ו להברכה ככל האפשר, והדין בדיעבד

ו) יש לעיין אם יש שיעור להסמיך אמירת בשכמל"ו להברכה, והאם מהני גם אחר שהפסיק בדברים אחרים וכדומה. שאלה זו נשאל בעל קצות השולחן (סוף ח"א בהערות לס' ה' ג'), וכתב דלא מצא דין זה בפוסקים, ומסבירא דנפשיה כתב דלכתחלה בודאי יש לקרבו תומי' להברכה אבל בדיעבד דינו כדין אכילה על סמך הברכה שכבר בירך ואכל, ורק נסתפק אי היציאה מאותו חדר שבירך בה הברכה לבטלה ג"כ נחשב כדבר המפסיק ולא מצי' עוד לתקן ליה ע"ש.

והנה לשון הרמב"ם הנ"ל הוא: "ימהר מיד וישבחו", וכ"ה לשון הסמ"ג סוף ל"ת רמא (וע"ע פתחי הלכה פ"א הע' 37), ומשמע שצריך לאמרו מיד, וכן כתב בחיי אדם (כלל ל"ה ס"א) שיאמר תיכף ומיד בשכמל"ו. [ועי' מש"כ בשו"ת דברי יציב (ח"א סי' פ"ד אות ז') דלא מצא מקור לדברי הח"א, אולם כפי האמור מקורו טהור מדברי הרמב"ם, וכבר העירו בזה המחברים]. וראה בשו"ת אבני צדק הו"ד בס' ברכת המצות

כתיקון (עמ' ק"ט), שכותב הטעם שאין אומרים ב"ר" אחר ברכת ההלל בשכמל"ו לצאת מידי ספק ברכה, וכמו שפסקין גבי ברכת תפילין ש"ר, משום דתיכף אחר הברכה א"א לומר בשכמל"ו משום הפסק בין הברכה ההלל, ולאחר ההלל כבר עבר זמנו, עכ"ל.

ז) אמנם בדיבד כתב בס' אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש (או"ח סי' כ"ה) דאין קפידא אם יאמר אחר זמן מה, וכ"ה בספרו דעת קדושים (הל' ס"ת סי' רע"ט סק"ג), וכן מוכח דעת הצ"ח הנ"ל שכתב דיאמר אחר שאמר אלקי ישראל וכו' בשכמל"ו, הרי דגם בהפסיק מהני, וראיה זו הביא גם בהגהות 'בשם מרדכי' שבסוף ספר שו"ת צור יעקב (לסי' פ"ט מנן המחבר) ע"ש עוד.

וכן יש להביא ראי' מדברי שו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' מ"ה) שכתב בשם שו"ת מקור ברוך בדין כהן שעולה במקום לוי שיאמר אחר הברכה השניה בשכמל"ו. וכתב המהר"י דספר זה אינו תח"ל אבל סברתו נכונה כיון דבס' התניא כתב בשם רבינו יצחק בן אבא מורי הדעולה במקום לוי אינו מברך אלא פעם אחת לפניה ולאחריה בין שתי הקריאות, ומנהג פשוט היא לברך ב"פ לפניה ולאחריה בקריאת כהן ובקריאת לוי, א"כ כדי לחוש לדיעה זו דמברך פ"א לפניה ולאחריה ס"ל להמקור ברוך דנכון לומר בשכמל"ו, ואם לא כוון שו"ת המקור ברוך לזה מ"מ הדבר נכון מצד עצמו, עכ"ל. הרי דגם הוא ס"ל בפשיטות דאפשר לתקן הברכה לבטלה גם אחר שהפסיק בדברים אחרים.

ובשו"ת מחזה אברהם (או"ח ח"א סי' ל"ד) כתב מתחילה גם כן בפשיטות דמהני אמירת בשכמל"ו גם אחר שהפסיק, והביא גם דברי האשל אברהם הנ"ל, אולם סיים במה שמצא בשו"ת מהר"ח או"ו (סי' קכ"ט) בסופו דהיכי דמפסיק לא מהני אמירת בשכמל"ו. וכן בשו"ת צור יעקב להגה"ק מפראבינזע זצ"ל (ח"א סוס"י קפ"ד) כתב ע"ד השואל: מ"ש אם מהני אמירת בשכמל"ו אם הפסיק, דבא"ב בס' כ"ה כתב דבידעבד אין קפידא ואם יאמר אחר זמן מהני, ומה שכתב כבודו מהרמב"ם שכתב שימחר לומר וכו', ודאי דלכתחלה יאמר תיכף אבל שיעכב אם לא אמרו תיכף אין ראי'. אך כ"ת הביא משו"ת מהר"ח או"ו סי' קכ"ט באם הפסיק לא מהני והיא חידוש גדול בעיני ותשו' מהר"ח או"ו אינו לפני" עכ"ל.

אמנם באמת אין מדברי הר"ח או"ו שום ראי' דלא מהני בדיעבד אמירת בשכמל"ו אחר שהפסיק, וכמו שהעיר לנכון בקו' פלגי שמן (סי' א' אות כ') דהנה דברי המהר"ח או"ו מוסבים על דברי הירושלמי (ברכות פ' כיצד מברכין ה"א) א"ר חייא בר ווא הדה אמרה אהן דנסב פוגלא ומברך עלוי והיא לא אתי לידיה צריך למברכה עילוי זמן תנינות, א"ר תנחום בר יודן ז"ל בשכמל"ו שלא להזכיר שם שמים לבטלה. וע"ז כתב שמעתי ממורי רבינו מאיר וצוקל"ה שאמר שאם לפעמים ה' מוזכר ש"ש לבטלה ה' אומר לאלתר בשכמל"ו, וכפי זה או ר' תנחום לא אתא לאפלוגי אדברי ר' חייא בר ווא, אבל תימה כיון שברכה הראשונה היא לבטלה ויאמר אחר ברכה שניה בשכמל"ו וכבר שהה אחר ברכה הראשונה הרבה (שהבין בדעתו דאמירת בשכמל"ו היא אחר שיברך זמן תנינות), ושמו מיד כשנפלה פוגלא מידיה יאמר כן, עכ"ל. וכפי הנראה הבינו הם המה שאף לבידעבד אמר כן המהר"ח או"ו דא"א לתקן הברכה לבטלה, אך באמת הלא כל דברי הא"ו בנויים על הירושלמי דאיירי בלכתחלה ומאן מפסי לן מה דעתו לענין דיעבד. ועי' בס' שולחן מלכים (בהלכה למשה להל' תפילין סי' י' אות י' ובשול' ואמת אות מ"ב) דאילו ה' האשל אברהם רואה דברי המהר"ח או"ו ה' מבטל דעתו נגדו, אך אחר דברינו אלו דברי הא"א על מקומם יעמדו בשלום.

וראה בס' שיה הלכה (ביאורים על משנ"ב סי' כ"ה אות מ"ג) שמביא ראי' חותכת דמהני אמירה זו גם לאחר שכבר הפסיק מהא דמבואר בשו"ע סי' כ"ה ס"ט במי שהפסיק בדיבור בין של יד לשל ראש לדין דנהגין לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק צריך לחזור ולברך על של ראש גם ברכת להניח חוץ מברכת על מצות, וכתב בא"ר סק"י דגם כאן יאמר בשכמל"ו אחר ברכת על מצות על ברכה הראשונה, כיון דלדעת המחבר א"צ לברך להניח, וכ"כ בשו"ע הרב שם סכ"ג. וכמו"כ במי שאין לו אלא תפילין ש"ד דכתב הרמ"א סי' כ"ו ס"ב דלדין מברך על של ראש שתי הברכות כ' בא"ר שיאמר אחר ברכה השניה בשכמל"ו על ברכה הראשונה כיון דלדעת המחבר אינו מברך להניח, ע"ש. הרי לך בהדיא דמהני תיקון זה גם כשהפסיק אחריה בברכה אחרת.

נכשל בכמה ברכות לבטלות, כמה פעמים צריך לומר בשכמל"ו (ח) ויש לעיין באופן שהזכיר כמה ברכות לבטלות אי סגי במה שיאמר בשכמל"ו פעם אחת או דצריך לאמרה כמספר הברכות שברך לבטלה. ובכתבי הדע"ק הנ"ל כתב שיאמר בשכמל"ו כמספר הברכות שברך את השם לבטלה. אך בהליכות שלמה (פ"ד הע' כ"ד) כתב הגרשו"א דעפ"י דברי הרמב"ם דאין בשכמל"ו מעין ברכה אלא הוא תיקון לחילול שנעשה על ידו, נראה דגם אם נכשל בב' וג' ברכות לבטלה אינו צריך לומר אלא פעם אחת בשכמל"ו ותו לא, כי העיקר הוא שמשבח ומפאר שם ד' כדי שלא יוכר לבטלה. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' ל"ט), ופשט ספיקתו מחלק ה' סי' א' ע"ש שהאר"י בענין אמירת בשכמל"ו.

התחיל לברך ברכה שא"צ ונוכר אחר שכבר אמר אלוקיני יבואר דעדיף שלא לסיים

הברכה

(ט) והנה יש לדון באופן שהתחיל לברך ברכה שאינה צריכה ונוכר שכבר אמר אלוקיני, האם יסיים הברכה או שיפסיק שם, ושאלה זו לא נתבאר בפוסקים הקדמונים. והנה לדעת הרמב"ם דברכה שאינה צריכה יש בה איסור מן התורה מהלאו דלא תשא, נמצא דברכה שאינה צריכה חמיר מהזכרת שם שמים לבטלה שלא בדרך ברכה, דהרי כשמברך ברכה שא"צ עובר בלא תעשה, וכשמוכיר שם שמים לבטלה עובר רק אעשה דאת ה"א תירא.

וכן מבואר בשו"ת רע"א זצ"ל (סי' כ"ה) וז"ל: "ואף דלשיטת תוס' ברכה שא"צ קיל יותר מהזכרת שם לבטלה דהא ס"ל לתוס' דמברך ברכה שא"צ הוא רק איסור דרבנן, מ"מ להרמב"ם חמיר יותר, ואל תתמה דהא חזינן דמברך ברכה שא"צ עובר בל"ת ואלו בזמכיר שם בחינם מבואר ריש תמורה דליכא אזהרה אלא איסור עשה את ה' אלוקיך תירא, וכן מבואר בלישנא דהרמב"ם סוף הל' שבועות דבהלכה ט' כתב השומע הזכרת שם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו בשקר או דבירך ברכה שא"צ שהוא עובר משום נושא שם ד' לשוא הרי זה חייב לנדונו, ואח"כ בהלכה י"א כתב לא שבועת שוא בלבד אסורה אלא אפי' להזכיר שם מהשמות המיוחדים לבטלה אסור, הרי דמברך ברכה שא"צ כ"ל לה בפשיטות בחדא מחתא עם נשבע לשוא" עכ"ל. ועפ"י זה ה' אפשר לומר לענין שאלתינו דלהרמב"ם יותר טוב שלא לגמור הברכה במשיגמור, ומכיון שכתב המג"א דהמחבר אויל בשיטת הרמב"ם, ממילא למה לא יגמור.

וכן פסק בשו"ת שבת הקהתי (ח"א סי' צ"ט) ודימה אותה להמבואר בשו"ע סי' ק"ז ס"א דאם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונוכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה וכו' ע"ש וכמו בשמו"ע פוסק באמצע ברכה א"כ ה"ה בכל ברכה שהתחיל לברך.

והביא דברי הגר"ש קלוגר בהגהות חכמת שלמה (שו"ע סי' ר"טו) שמדבריו יוצא ג"כ כן, ונעתיק כאן כל לשונו של הגרש"ק שדבריו הם ממש קילורין לעינים, וז"ל "ראיתי בנשמת אדם שהעיר למה יהיה ברכה לבטלה מן התורה אם אינו דרך שחוק והיתול, הרי אם יאמר אלף פעמים אתה הוא ד' מלך העולם בורא פרי האדמה ועוד כיוצא בזה, לא יהיה אסור, וכשאומר ברוך אתה וכו' העולם בורא פרי האדמה יהיה אסור ע"כ תוכן דבריו, ובוה מלאו לבו לחלוק על כל הפוסקים ולהתיר בספק ברכה.

ואני אומר ישתקע הדבר ולא יהיה נאמר דודאי כל גודל מעלת הברכה יתר על שאר שירות ותשבחות זה גורם הפסדה ואיסורה אם הוא בחנם, דהנה ענין ברכה הוי תשלומין על הטובה שקבלנו ממנו יתברך, הן קבלת טובת עוה"ז ככל ברכת הנהנין, הן טובת הנפש במצוה שנתן לנו הכל הוי הברכה גמול מן גמול וכמו שאמרו חז"ל להדיא בפ"ו דברכות (ל"ה ע"ב) דכל הנהנה מהעוה"ז בלי ברכה כאילו גזול להקב"ה וכנסת ישראל וכן אמרו (שם ע"א) דהוי כמעל בקדשי שמים מכל זה מוכח דהברכה הוי תשלומין לו יתברך עבור הטובה, וממילא כיון דאם יאמר אתה ד' מלך עולם בראת וכו' לא יצא בזה ידי שילום תשלומין רק אם אמר ברוך אתה הוא תשלומין ומוכח דברכה יש בה מעלה הרבה על דרך שיר ושבת וא"כ מהאי טעמא גופא אסור אם הוי לבטלה,

ע"ד משל באם אדם יאמר לאיש נכבד הריני מחזיק לך טובה על הטובה שעשית לי אם הנכבד יודע שלא עשה לו טובה יכעוס עליו כי יאמר צחקת בי והרי לא עשיתי לך טובה ולמה תחזיק לי טובה הנם ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני, א"כ מכל שכן בו יתברך הרי אמרו חז"ל דלכך לא אמרו הגבור והנורא דמתוך שיודע שהוא יתברך אמיתי לא כזבו בו רק דאח"כ החזירו עטרה ליושנה שאמרו שאינו כזב דהן הן גבורותיו אבל לולא זה לא היו אומרים לו כיון דהוא אמיתי כן הכי נמי דרך ברכה דהוי תשלומין לו יתברך זה אינו שייך רק בשעה שנהנה מטובתו יתברך מאותו דבר הן הנאת הנפש הן הנאת הגוף או שייך לו יתברך תשלומין, אך אם בשעה זו לא נהנה מדבר זה א"כ הוי התשלומין דבר שקר ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו יתברך, לכן אסור לברך ברכה לבטלה. אבל אם אינו בלשון ברוך אתה רק בלשון אתה הוא כיון שדרך ברכה אינו יוצא בו מוכח דאינו תשלומין רק שבת ושירה, לכך מהאי טעמא אף אם אינו נהנה בשעה זו אינו שקר לכך מותר לאמרו, ולכן מהאי טעמא גם מספק אין לברך דספק שקר נמי אסור ונתקיימו דברי הפוסקים הראשונים בעוה"ז וזה ברור ואמת לפענ"ד עכ"ל.

אך באמת לכאורה יש להעיר על דבריו דבשלמא כשמברך ברכה לבטלה, הרי שיקר בברכתו, אבל אם מברך רק ברכה שא"צ, או שמברך מספק אף שעבד שלא כדין מ"מ מאי שקר שייך הכא, וצ"ע. ועכ"פ מדבריו לדמנו דיותר טוב שלא יסיים הברכה ויפסיק אחר אלוקיני דהוי עכ"פ איזה שבח, משיסיים הברכה ויהא ברכה לבטלה. וכבר נתבאר שכן הוא עפ"י הרמב"ם.

* * *

בשפת אמת (תולדות תרמ"ח) איתא: כל סוחר צריך להיות מקבל עליו עול תורה ביום השבת, בכה זה מעבידים ממנו עול דרך ארץ בימי המעשה.